

NAJWAŻNIEJSZE SYSTEMY WIERSZY

Wiersz	Cechy konstrukcyjne	Występowanie, uwagi	Przykład
Systemy wierszy numerycznych			
Sylabiczny	<ul style="list-style-type: none"> • numeryczny (jednakowa liczba sylab w wersie lub stały układ liczby sylab w wersach kolejnych strof) • z reguły występują rymy (są one dokładne, żeńskie) • wersy dłuższe niż 8-zgłoskowe zawierają średniówkę • stały akcent na 2. sylabie przed klauzulą i średniówką • rozmaite układy wersowo-zdaniowe (w klauzuli i w średniówce mogą występować przerzutnie) 	<p>pojawił się w 2 poł. XVI w., do doskonałości doprowadził go Jan Kochanowski; dominował w poezji polskiej do początku XIX w.</p>	<p><i>Tusmy się mężnie⁺ prze ojczyznę bili</i> (5+6) <i>I na ostatek⁺ gardła położyli</i> (5+6) <i>Nie masz przecz, gościu,⁺ zlez nad nami tracić</i> (5+6) <i>Taką śmierć mógłbyś⁺ sam drogo zapłacić</i> (5+6) JAN KOCHANOWSKI „Na sokalskie mogiły”</p>
Sylabotoniczny	<ul style="list-style-type: none"> • o rytmie decyduje: <ul style="list-style-type: none"> — stała liczba sylab w wersie, — stała liczba i rozmieszczenie akcentów, — średniówka i rym, — rozwinięta strofika jako uzupełnienie systemu • klauzula i średniówka wypada na ogół w miejscu działu składniowego, przerzutnie są więc wyraziste • rymy mogą być żeńskie lub męskie • konieczne częste odchodzenie od „idealnego” wzorca dla uniknięcia monotonii 	<p>system wyłonił się na przełomie XVIII i XIX w. i był dość konsekwentnie stosowany przez większość XIX w. wieku (zwł. przez pozytywistów, np. Konopnicką); jest najbardziej złożonym systemem wiersza polskiego</p>	<p><i>Piękne myśli, piękne słowa,</i> $\underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad}$ <i>Czuję wiele, piszę wiele;</i> $\underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad}$ <i>Ale dusza moja wdowa —</i> $\underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad}$ <i>Z kimże troski me podzielę?</i> $\underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad} \underline{\quad} - \underline{\quad}$ ADAM MICKIEWICZ „Pieśń pielgrzyma” „A kto ciebie, ty wierzbinie, wychował? $-\underline{\quad} - \underline{\quad} -\underline{\quad} - \underline{\quad} -\underline{\quad} - \underline{\quad}$ <i>A kto twoje fujareczki czarował?”</i> $-\underline{\quad} - \underline{\quad} -\underline{\quad} - \underline{\quad} -\underline{\quad} - \underline{\quad}$ MARIA KONOPNICKA „Na fujarce”</p>
Toniczny	<ul style="list-style-type: none"> • stała liczba akcentów głównych, czyli zestrojów akcentowych w wersie (najczęściej 3, rzadziej 6) • sylaby akcentowane oddzielane są od siebie jedną lub dwiema sylabami nieakcentowanymi • podział na wersy jest podkreślany podziałem składniowym • rymy zwykle niedokładne (np. asonanse, konsonanse), wspierają podział na wersy 	<p>spotykany od 2. poł. XIX w., ale za manifest tonizmu uważana jest „Księga ubogich” Jana Kasprowicza (1916); stosunkowo często występuje w utworach, w których potrzebny jest patos (np. agitacyjnych)</p>	<p><i>Są w ojczyźnie rachunki krzywd,</i> <i>obca dłoń ich też nie przekreśli,</i> <i>ale krwi nie odmówi nikt:</i> <i>wysączymy ją z piersi i z pieśni.</i> WŁADYSŁAW BRONIEWSKI „Bagnet na broń”</p>
Wiersz nieregularny	<ul style="list-style-type: none"> • nawiązuje do któregoś z trzech głównych systemów polskiego wiersza numerycznego, ale nie przestrzega ściśle jego reguł 	<p>szczególnie częste w XIX w. i 1. poł. XX w., choć spotykane też wcześniej</p>	<p>ADAM MICKIEWICZ „Dziady, cz. III” („Wielka Improwizacja”)</p>

Wiersz	Cechy konstrukcyjne	Występowanie, uwagi	Przykład
Systemy wierszy nienumerycznych			
Średnio-wieczny ^a	<ul style="list-style-type: none"> rozmiar poszczególnych wersów różny każdy wers składa się ze zdania lub rozbudowanego członu zdaniowego (nie ma przerzutni) ubocznie może występować uporządkowanie rymowe, zwrotkowe, sylabowe (urozmaicona metryka), ale nigdy nie przeważa nad uporządkowaniem składniowym układ rymów niejednolity (mogą wystąpić serie rymowe, ale i wersy bezrymowe), często rymy są ubogie, asonansowe, nie związane z akcentem 	powszechny w średnio-wieczu (np. w „Bogurodicy” i „Legendzie o św. Aleksym”), występował do XVI w.	<i>Raczy mię mych grzechow pozbawić,</i> (9 sylab) <i>Bych mógł o twych świętych prawić.</i> (8 sylab) <i>Żywot jednego świętego,</i> (8 sylab) <i>Coż miłował Boga swego,</i> (8 sylab) <i>Cztę w jednych księgach o nim.</i> (7 sylab) „Legenda o świętym Aleksym”, Anonim
Zdaniowy ^b	<ul style="list-style-type: none"> bliski prozie rytmicznej, zazwyczaj bezrymowy wersy obejmują 1, 2, a nawet więcej zdań^b jest charakterystyczny dla liryki refleksyjnej mogą występować wtrącenia wersów o tradycyjnej budowie (np. 13-zgłoskowce) 	występował już dawniej, ale w XX w. stał się szczególnie częsty (np. „niespieszne”, długie wersy wielu utworów Czesława Miłosza i Zbigniewa Herberta)	<i>W raju tydzień pracy trwa trzydzieści godzin</i> <i>pensje są wyższe ceny stale zniżkują</i> <i>praca fizyczna nie męczy (wskutek mniejszego przyciągania)</i> <i>rańbanie drzewa to tyle co pisanie na maszynie</i> <i>ustrój jest trwały a rządy rozumne</i> <i>naprawdę w raju jest lepiej niż w jakimkolwiek kraju</i> ZBIGNIEW HERBERT „Sprawozdanie z raju”
Skupieniowy	<ul style="list-style-type: none"> zachowuje podział składniowy, ale wers wypełnia nie całe zdanie, lecz jego część — skupienie skupienie wyodrębnia się jako samodzielna całość znaczeniowa łączenie wersów-skupień w większe całości często może być dokonane wielorako (zwłaszcza gdy nie ma interpunkcji), co wzmaga wieloznaczność wiersza 	forma wiersza bardzo typowa dla poezji 2. poł. XX w., ale szerzej była stosowana już w latach 20. tego wieku	<i>nad wieczorem o rżyska zawadza</i> <i>księżyc ciemny czerwony</i> <i>wołam</i> <i>złoty kołacz</i> JÓZEF CZECHOWICZ „przez kresy”
Składniowy (anty-składniowy)	<ul style="list-style-type: none"> podział na wersy rozbija działy składniowe, a zatem rozbija i automatyzm odczytywania wiersza występują wyraziste, nieraz szokujące przerzutnie wers może stanowić dowolny wyraz lub nawet jego część podział na wersy może rodzić pewien rytm 	pojawił się w XX wieku w miarę upowszechniania się wiersza wolnego, często spotykany na przełomie XX i XXI w.	<i>kiedy</i> <i>ostatnim zdaje się być ten wiersz jak wybór</i> <i>wątpliwości; ty musisz wybierać, chyba że</i> <i>wyберzesz się w podróż; jak by nie istniało słowo:</i> <i>czas i zdanie: czas. Czas powrócić.</i> RYSZARD KRYNICKI „jakby nie istniało...”

^a Inne nazwy: wiersz zdaniowy, intonacyjno-zdaniowy, składniowo-intonacyjny, zdaniowo-rymowy; ^b nowoczesny wiersz zdaniowy nie wiąże się z wierszem średniowiecznym (mimo pewnych podobieństw formalnych).